

رسیدگی به همسایگان و محرومان

سیر منطقی و خلاصه جلسه چهاردهم

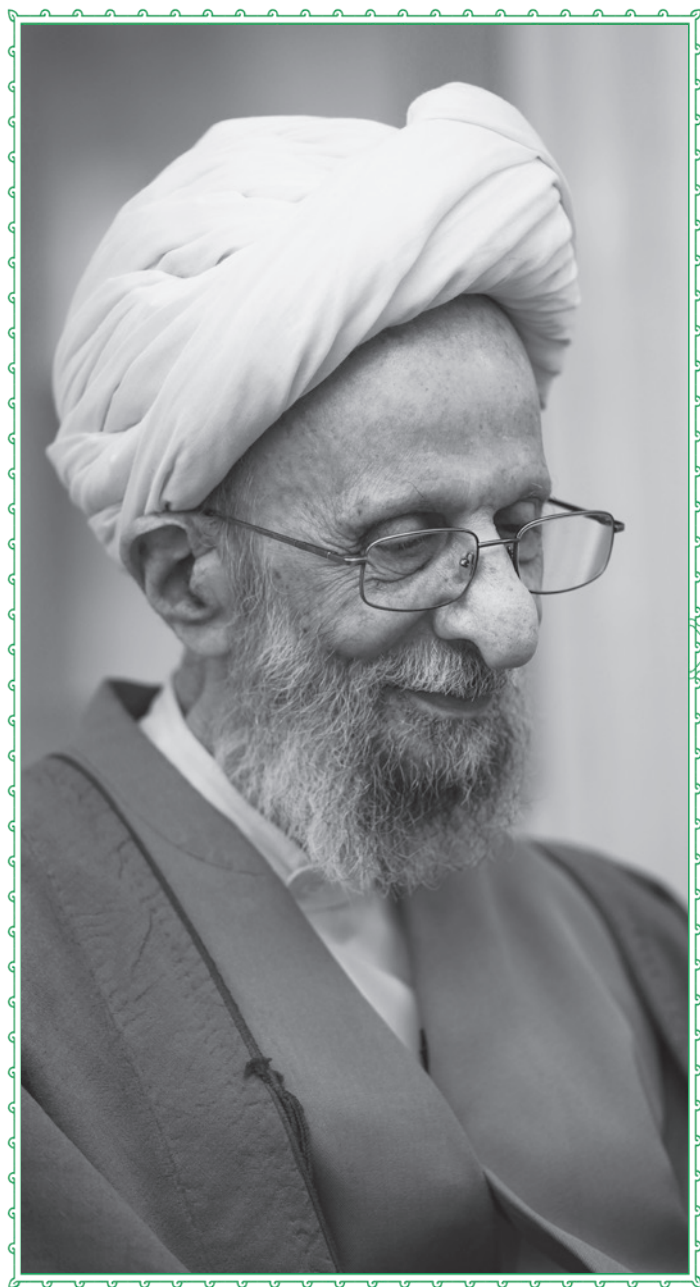
«به سوی بهار»؛ نگاهی دوباره به سلسله

جلسات شرح دعای ۴۴ صحیفه سجادیه

توسط مرحوم علامه مصباح یزدی رحمۃ اللہ علیہ

کاری از رسانه @MESBAHYAZDI-IR

بسم الله الرحمن الرحيم

• سیر منطقی مباحث

در ادامه متن دعا، امام سجاد علیه السلام بیان می‌دارند که اسلام تنها به مسائل فردی توجه ندارد، بلکه نیکی به خویشان، همسایگان و پاک‌سازی اموال از حقوق دیگران را برای سلامت معنوی و اجتماعی ضروری می‌داند.

در بحث حقوق مالی نیز اسلام تنها به زکات بسنده نکرده و کمک‌های مستمر به نیازمندان را ضروری می‌داند. تأکید بر این مسئله، مسئولیت فردی و اجتماعی مسلمانان را در قبال محرومان مشخص می‌کند. در همین راستا، روش‌های مختلفی برای رفع نیازهای جامعه مطرح می‌شود؛ از جمله کمک‌های فردی، نقش دولت در رسیدگی به فقرا و مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد که هر سه باید در کنار هم عمل کنند. اسلام علاوه بر توصیه‌های اخلاقی، قوانینی برای حفظ نظم جامعه نیز دارد. این قوانین در کنار تربیت فردی، نقش بازدارنده‌ای در جلوگیری از فساد و انحراف ایفا می‌کنند. اجرای حدود الهی نیز به عنوان ابزاری برای تضمین امنیت و عدالت در جامعه معرفی شده است.

در نهایت، اسلام هدف اصلی خود را رشد معنوی افراد می‌داند و بر این باور است که اگر انسان‌ها در مسیر معنویت گام بردارند، بسیاری از مشکلات اجتماعی نیز حل خواهند شد.

• متن دعا

«وَوَقَفْنَا فِيهِ لِأَن نَّصَلَ أَرْحَامَنَا بِالْبِرِّ وَالصَّلهِ، وَأَن نَّتَعَاهَدَ جِيرَانَنَا بِالْإِفْضَالِ وَالْعَطِيَّةِ، وَأَن نُّخْلِصَ أَمْوَالَنَا مِنَ التَّبِعَاتِ، وَأَن نُّظَهِّرَهَا بِإِخْرَاجِ الزُّكُوتِ، وَأَن نُّرَاجِعَ مَنْ هَاجَرَنَا، وَأَن نُنْصِفَ مَنْ ظَلَمَنَا، وَأَن نُسَالِمَ مَنْ عَادَانَا حَاشَى مَنْ عُدَى فِيكَ وَلَكَ، فَإِنَّهُ الْعَدُوُّ الَّذِي لَا تُؤَالِيهِ، وَالْحِزْبُ الَّذِي لَا نُصَافِيهِ؛ پروردگارا، ما را در این ماه مبارک توفیق ده تا با نیکی فراوان و بخشش به خویشان خود نیکی کنیم و با احسان و عطا از احوال همسایگانمان جويا شويم و اموال و دارایی مان را از مظالم و آنچه از راه ستم به دیگران به دست آمده است، پالایش کنیم و آن را با دادن زکات ها پاک کنیم. به ما توفیق ده تا به کسی که از ما دوری گزیده است بازگردیم و به کسی که به ما ستم روا داشته است، با انصاف و عدل رفتار کنیم و با کسی که با ما دشمنی کرده است، آشتی کنیم؛ مگر کسی که در راه تو و برای تو با او دشمنی شده باشد؛ چون او دشمنی است که او را دوست خود نگیریم و از حزب و گروهی است که با او دلی پاک نخواهیم داشت.»

• خلاصه مباحث

۱. مقدمه

امام زین العابدین علیه السلام در دعای خود از خداوند می خواهد که توفیق دهد تا با نیکی به خویشاوندان و همسایگان، تسهیل در پاکسازی اموال از هرگونه ظلم و تبعات ناشی از مالکیت های ناروا، و پرداخت زکات، فرنود می طلبد. همچنین از خداوند

درخواست می‌کند که به افراد دور از خویشان بازگردد و به کسانی که ظلمی به او روا داشته‌اند، به انصاف رفتار کند و با دشمنانی که به خاطر او دشمنی کرده‌اند، آشتی کند.

۲. اهمیت توجه به همسایگان

در این دعا، امام زین العابدین علیه السلام از خداوند می‌خواهد که ما را در انجام صله رحم و کمک به همسایگان یاری کند. قرآن نیز به این موضوع اشاره کرده و ضمن بیان حقوق و وظایف نسبت به والدین و خویشان، رعایت حقوق همسایگان را نیز لازم می‌داند.

در آیه‌ای که جلسه دوازدهم بیان شد، به رعایت حقوق همسایگان نیز اشاره شده است: «وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ...»؛ و خدا را پرستید، و چیزی را شریک او قرار ندهید، و به پدر و مادر و خویشاوندان و یتیمان و مستمندان و همسایه نزدیک و همسایه دور و... نیکی کنید» خداوند در این آیه شریفه، رعایت همسایگان، چه خویشان و چه بیگانگان، چه همسایه دور و چه نزدیک را لازم دانسته است، اما مشخص نکرده که این وظیفه واجب شرعی است یا واجب اخلاقی. این عدم تفکیک، برآمده از سیره تربیتی قرآن و اهل بیت علیهم السلام است. شاید این بدان دلیل باشد که ما در مقام عمل باید به جای توجه به تفکیک‌ها، با توجه به این که این، خود از توصیه‌های الهی است، به

آن عمل کنیم. مکتب تربیتی و سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام به گونه‌ای بوده که بسیاری از مستحبات را با تعبیر وجوب و لزوم بیان می‌کردند تا مردم را به عمل کردن برانگیزند.

۱. نزدیکی همسایگان

همسایگان به اندازه‌ای به انسان نزدیک هستند که ممکن است حتی در شرایطی بیش از اعضای خانواده حامی یکدیگر باشند. چنان‌که امیرالمؤمنین علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرموده‌اند که جبرئیل علیه السلام بارها من را در مورد حقوق همسایگان سفارش کرده بود تا حدی که گمان بردم که آنها نیز سهم ارث خواهند داشت. ۲.

۲. داستان سید جواد عاملی

مرحوم سید جواد عاملی صاحب کتاب شریف مفتاح الکرامه، از علمای صاحب‌نام نجف و شاگرد مرحوم سید بحر العلوم بود. مرحوم سید بحر العلوم دارای مقامات بسیار عالی علمی و معنوی بود و معروف است که خدمت وجود مقدس ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف مشرف می‌شد. به همین جهت، مرحوم سید جواد عاملی برای ایشان احترام فوق‌العاده‌ای قایل بود.

روزی استاد، ایشان را صدا می‌زند و با عتاب به ایشان می‌گوید: شنیده‌ام فلان همسایه‌ات وضع خوبی ندارد. مگر شما به امور او رسیدگی نکردید؟ ایشان وقتی لحن کلام استاد را این‌گونه می‌بیند، وحشت‌زده و با اضطراب، به استاد

می‌گوید: آقا! من از وضع همسایه‌ام مطلع نبودم. نمی‌دانستم که ایشان گرفتار است. مرحوم سید به ایشان می‌فرماید: اگر اطلاع می‌داشتی و رسیدگی نمی‌کردی که کافر می‌شدی. من می‌گویم چرا نباید از اوضاع همسایه‌ات اطلاع داشته باشی؟ آن‌گاه خود سید سینی بزرگی از غذا تهیه می‌کند و مقداری طلای مسکوک در آن سینی می‌گذارد و به شاگردش می‌دهد و می‌فرماید: خودت این سینی را به منزل همسایه‌ات ببر. آنجا می‌نشینی تا غذایش را بخورد. سید نیز طبق امر استاد عمل می‌کند.

سخن سید بحر العلوم، نشان از عمق توجه نظام اخلاقی اسلام به امور دیگران به‌ویژه همسایگان دارد. حاصل چنین نظام تربیتی و اخلاقی گران‌سنگی، علمای بزرگواری چون سید بحر العلوم رضی الله عنه است که با آن مقام علمی و اشتغالات زیاد، به طرق مختلف از اوضاع و احوال مردم جامعه‌اش آگاه بود و چونان اجداد بزرگوارشان (علیهم السلام)، خود را موظف به رسیدگی به امور آنها می‌دانست. شاید یکی از علل توجه حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به بزرگوارانی چون سید بحر العلوم رضی الله عنه، توجه، رعایت و رسیدگی به امور بینوایان و نیازمندان بوده است.

۳. حقوق مالی میان مؤمنین، فراتر از واجبات فقهی

امام صادق علیه السلام تصریح می‌کند که حقوق مالی محرومان تنها به زکات محدود نمی‌شود. آیات قرآن نیز به وضوح به دیگر

حقوق مالی و وجوب کمک به نیازمندان اشاره دارند. امام همچنین توضیح می‌دهد که آیه «وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ» به زکات واجب اشاره ندارد بلکه به سایر حقوق مالی مربوط است که مسلمانی باید هر روز یا هر هفته رعایت کند.

۱. نوع رفتار دارا با ندار در جامعه اسلامی

مقصود امام صادق علیه السلام به استناد آیات شریفه قرآن این است که خداوند متعال در اموال اغنیا و دارایان، علاوه بر واجبات مالی همچون زکات، حقوقی را برای فقرا و نیازمندان تعیین کرده است. بنابراین، مؤمنین باید در رعایت حال محرومان و بینوایان چنان عمل کنند که آنها مجبور به سؤال و تقاضا نباشند و از این نظر دچار خجالت و شرمساری نشوند.

۲. تأثیرات فرهنگی نادرست

تأثیر فرهنگ منحط غربی بر جوامع اسلامی موجب شده که سنت‌های نیکو مانند: تعاون، همکاری، توجه به هم‌نوع و سخاوت به تدریج از بین برود و خصوصیات منفی مانند خودخواهی، حسد و... در درون جوامع ریشه دواند. متأسفانه ارتباط و نزدیکی جوامع اسلامی با کشورهای غربی و متأثر شدن از فرهنگ منحط حاکم بر آن دیار، باعث منسوخ شدن تدریجی این سنت مبارک در بین مسلمین شده است. در نتیجه، سخاوت، توجه به هم‌نوع، تعاون و همکاری بین مسلمانان، جای خود را به خودگزینی، بخل، حسد و دیگر رذایل فردی و اجتماعی داده است.

۳. ردّ مظالم، یکی از حقوق مالی میان افراد جامعه و حکومت

علاوه بر حقوق شناخته شده، انسان مسئول جبران ضررهای مالی ای است که به دیگران وارد می کند، مانند آسیب به اموال همسایه، صاحب خانه، میزبان، مدارس، کسبه، اموال عمومی و سازمان ها. در فقه، این بدهی ها «مظلمه» نام دارند و افراد مؤمن برای پاک شدن اموالشان، علاوه بر خمس و زکات، مبلغی را به عنوان ردّ مظالم پرداخت می کنند تا اگر دینی بر عهده دارند، بریء الذمه شوند.

۴. شیوه رفع نیازمندی های جامعه

در هر جامعه ای، محرومانی زندگی می کنند که به دلیل ناتوانی یا پیش آمدن حوادث ناگوار مثل سیل و زلزله از تأمین معاش خود ناتوان شده اند. برای حل این مساله چه راهکارهایی وجود دارد و اسلام برای کمک به این افراد و ارائه خدمات عمومی کدام یک را می پسندد؟

۱. همدلی، رمز رفع فقر در جامعه

یکی از راه های رسیدگی به محرومان این است که هر فرد به صورت داوطلبانه به نیازمندان اطراف خود، مانند خویشاوندان، دوستان و همسایگان، کمک کند. اگر این حس مسئولیت در جامعه گسترش یابد، فقر و محرومیت به حداقل خواهد رسید.

۲. کمک به فقرا؛ وظیفه نهادهای دولت

دولت از طریق سازمان های خاص، به صورت متمرکز

نیازهای محرومان را شناسایی و با برنامه‌ریزی، بودجه‌ریزی و استخدام نیرو، به مشکلات آن‌ها رسیدگی کند.

۳. سازمان‌های مردم‌نهاد

نوع سومی از فعالیت‌های اجتماعی که قابل تصویر است و خوشبختانه در جوامع دینی ما حال اجراست، این است که برخی افراد جامعه در قالب گروه‌ها و هیئت‌های غیردولتی دور هم جمع شوند و برای رسیدگی به نیازمندان جامعه اقدامات اجتماعی انجام دهند.

۴. دولت یا مردم؛ کدام یک مسئول رسیدگی به فقر است؟

اسلام هیچ یک از سه روش بالا را به طور مطلق تایید و یا رد نمی‌کند بلکه با به‌کارگیری هرکدام به جای خود و با در نظر داشتن سه‌م هرکدام به اندازه لازم، موافق است. چرا که اصل در همه احکام اسلامی و اجرای آن به‌گونه‌ای است که مسئولیت فردی انسان در قبال جامعه و وظایف اجتماعی‌اش فراموش نشود، بلکه برجسته و نمایان باشد؛ چون رشد معنوی و تکامل انسان به مراتب والای انسانی، فقط با رفتارهای فردی خودش، شدنی است. از سوی دیگر اسلام تنها به رفتارهای فردی و امید به پاداش اخروی اکتفا نکرده، بلکه با در نظر گرفتن واقعیت‌ها، ترکیبی از روش‌های مختلف دیگر را نیز برای رسیدگی به امور مردم به کار گرفته است. کمک‌های سازمان‌های مردم‌نهاد نیز بخشی از فعالیت‌هایی است که در کنار این دو نوع، مورد نظر اسلام است.

۵. اهمیت اجرای قوانین در جامعه

با توجه به هدف والای اسلام برای هدایت و تربیت انسان، تعالیم اسلامی از سویی بخش موعظه‌ای و اخلاقی و از سوی دیگر با تشریع قوانین کیفری بُعد اداره امور جامعه را در نظر گرفته است. اسلام ابتدا می‌خواهد افراد به اراده خود گناه را ترک کنند و از طریق تشویق، انذار آنها را به انتخاب راه صحیح دعوت کند. با این حال، چون همه افراد مطیع نیستند، در صورت وقوع گناه، باید راهکارهای بازدارنده مانند اجرای حدود مقرر شود. این دو بخش از اسلام، یعنی تربیت فردی و قوانین اجتماعی، مکمل هم هستند.

۱. سیره پیامبر ﷺ در اداره جامعه

پیامبر ﷺ می‌فرمایند: اجرای یک حد الهی از چهل روز بارندگی برای مردم و جامعه، بهتر است. سرّش آن است که اجرای حدود در مقابل دیدگان مردم، آنها را از ارتکاب مفسد بازمی‌دارد و آرام‌آرام، جامعه روی آرامش را خواهد دید.

۶. جامعه ایده‌آل اسلامی

دستورات اسلام تنها برای جلوگیری از شورش‌ها یا بهبود زندگی دنیوی نیست، بلکه رشد معنوی افراد را مهم‌تر از هر چیز می‌داند. با تحقق این هدف، مشکلات اجتماعی حل شده، حقوق فقرا تأمین و آرامش به جامعه بازمی‌گردد. در سایه چنین آرامشی، حاکمان نیز بهتر حکومت خواهند کرد، اما این امور در اسلام در درجه دوم اهمیت قرار دارد؛ زیرا آنچه اصالت دارد، روح انسان و زندگی اخروی اوست.

حکومت مطلوب اسلام باید دو ویژگی داشته باشد: نخست، دغدغه دین داشته باشد و دوم، مردمی و دردمند باشد. مسلمانان وظیفه دارند چنین حکومتی را برقرار کنند و در کنار آن، به وظایف فردی خود در قبال محرومان عمل کنند.

۱۳۸۷، ۰۶، ۲۶

متن و صوت کامل جلسه را از [اینجا](#) ببینید

@mesbahyazdi_ir | mesbahyazdi.ir